

CIEŻAR (112) *sb m*

-ę- (99), -e- (2), -(ę)- (11); -ę- : -e- *KwiatKsiąż* (3 : 1), *GrabowSet* (4 : 1).

-ą- (93), -a- [tylko w formach z końcówkami] (3); -a- *PaxLiz*; -ą- : -a- *GórnDworz* (1 : 1), *SkarŻyw* (13 : 1).

sg N ciężar (19). ◇ *G ciężaru* (18). ◇ *A ciężar* (34). ◇ *I ciężarem* (18); -em (5), -(e)m (13). ◇ *pl G ciężar(o)w* (6). ◇ *A ciężary* (10). ◇ *I ciężarami* (2) *KołakCath*, *ActReg*, *ciężary* (1) *CzechEp*; ~ -ami (1), -(a)mi (1). ◇ *L ciężarach* (3); -ach (2) *ModrzBaz*, *SkarKazSej*, -ách (1) *StryjKron*. ◇ *V ciężary* (1).

Sł stp brak, Cn notuje, Linde XVI (XVIII) – XVIII w.

1. *Brzemie, ładunek, ciężka rzecz; onus Calep, Cn; pondus, pondusculum Cn* (51) : *KwiatKsiąż* N3v; gdzie byli straż swoję przy łupach y inżych ciężarach zořtawili *StryjKron* 315; *Clitellae* – Sziódło na ktorim wieřzaią ciezary *Calep* 207a, 207a, 306b, 390b, 670a, 730b, 1089b; *GórnTroas* 32; *GrabowSet* F4v; przeto żeby od ciężaru okręt nie był pogrążon/ co máią droźszego precz wyrzucią. *WysKaz* 12; *SkarKaz* 123b; *CzahTr* L3.

ciężar czego (1): Ludzki krzyk potym łyřzan/ mieczów chręřt dobytych/ Ciężar woiennych wozów/ y dział w ziemię łkrytych. *ZawJeřt* 13.

W charakterystycznym połączeniu: ciężar składać (3).

Zwroty: »ciężar nieść (a. nosić)« (2): Czáfow teř pewnych niechby [...] ciężary ná grzbiecie y ná ořczepie nořząc chodřili [*oneribus et dorso et supra hastam ferendis ambulare*] *ModrzBaz* 110v; *SkarŻyw* 75.

»pod ciężarem upadać« (2): *Succido* – Pod ciezarem vpadam. *Calep* 1024b, 1025a.

Przen (32) : *MurzNT Matth* 11/30; Włóř ná páná řwóy ciężar/ á on cię rátuie/ Spráwiedliwego nigdy pan nie ođřtępuie *KochPs* 82, 95; iářzmo ich krzyřz/ á ciężar/ imię zbáwićielowe. *SkarŻyw* 595, 582; Gdy niewdzięcznořcią oną obráżony/ Ciężar do zguby idącey Korony/ Przed czáfem řkłádał/ Pan niepořpolidy *GrochKal* 19; *GrabowSet* L2, R; *WysKaz* 12 [3 r.]; O brzydki grzechu iáko wielkie ciężary ná duřę kłáđriefz. *SkarKaz* 314b; *GosłCast* 20.

ciężar czego (17): *ModrzBaz* 106v, 107; *GórnRozm* D, D2, K4v; Węřel doległóřci/ ciężar moiey główy/ Co/ řywot łkraciąć/ kres dawa gotowy *GrabowSet* P3; *OrzJan* 32; *WujNT Matth* 20/12; *JanNKar* G2v. *Cf* »ciężar grzechow«.

W charakterystycznych połączeniach: ciężar kłáść (2), *skłádać* (2).

Zwrot: »ciężar nieść (a. nosić), noszący« = *portare pondus Vulg* [szyk zmienny] (3 : 1): Boć to łprořna rzecz ieřt człowiekowi/ ták wiela rzeczy ciężar ná łobie nořżącemu [*tantarum rerum rnołem sustinenti*]/ ták łię łpráwowác *ModrzBaz* 106v; *GórnRozm* K4v; *WujNT Matth* 20/12; *SkarKazSej* 676b.

Wyrażenia: »ciężki ciężar« (1): tymże piątnem Krzyřá řwiętego co y my oznáçeni/ ktorzy ciężkim niewoléy ciężarem vćiřnieni/ ná was pogláđią *OrzJan* 32.

»ciężar grzechow« (8): *SkarŻyw* A4v; o Iezu rořkóřzne odpuřzczenie wřyřřtkich pod ciężarem grzechow řwych żáłořnie wzdycháiąćych, *LatHar* 25, +2v, 79, 440, 448; *KołakCath* C4v; *SiebRozmyřl* 14.

Szereg: »waga a ciężar« (1): ále pánowie iž nie máią ani pod łobą gruntu/ áni wnątrz więcia/ zá oną wagą/ á ciężarem ktory ná łobie niołą/ mułżą łie obálic *GórnDworz* Ee5v.

2. *Ciężkość, waga właściwa przedmiotom, ciałom; pondus Cn* (13) : *KwiatKsiąż* M2, M2v, N3; włzakże wiele łię ich ná wielkość á na ciężar iey [*biblii*] vłkarżało *BudBib* b; Tedy powiádał iáko niołąc go żadnego ciężaru nie czuł. *SkarŻyw* 101, 571; *GórnTroas* 48; *GrabowSet* F4v; Iełzcze rychłéy ciężarem łwym záłzkodzić może. *WyprPl* A3v, Bv.

Zwrot: »pod ciężarem chodzić« (1):A ktore po twárdłzey źiemii/ y pod więłszem ciężarem [!] chodzić miáły/ tym dał do nog rog twárdłzy *GórnRozm* Nv.

Wyrażenia »ciężar ciała« (2): y ktorzy ielzcze ábo ná tym świece ćiałem obłózeni żyą/ ábo łię iuž z nim/ ciężar ćiałá tu zołtáwiwłzy/ rozłtáli *LatHar* 88, 183.

3. *Uciążliwość, przykrość, trud; pondus Vulg; gravitas Cn* (21) : Przełóžonym być wielki iest ciężar y pośiłku Bołkiego potrzebuie. *SkarŻyw* 501 *marg*, 454, 501; *GórnRozm* K4; *GrabowSet* D3v; *LatHar* 264; *WujNT Hebr* 12/1; *PowodPr* 54; Vłtępuycie ciężary świecekie/ y włzytki źiemłkie miłóci y grzechy/ nie możecie z námi ná tę drogę *SkarKaz* 246a; *CzahTr* F2; *PaxLiz* B2; *SkarKazSej* 677b; *SzarzRyt* B2v.

ciężar czego (6): bo w ten czás iuž niemáią s tho síły/ áby ták wielki ciężar wielmožności/ znieść ná łobie mogli *GórnDworz* Gg6; *BudNT* E4; *ModrzBaz* 23; Wielce był ćierpliwym á znośić vmiáł ciężar łzemrńia/ obmow/ złorzeczenia *SkarŻyw* 483; *GrabowSet* N; *LatHar* 151.

W charakterystycznym połączeniu: złożyć ciężar (2).

Zwrot: »nosić, noszący ciężar« [*szyk zmienny*] (1 : 1): á rownymi nam vczyniłeś ie cółmy nośili ciężar dnia y znoy. *BudNT* E4; *LatHar* 501.

Wyrażenie: »jarzmo ciężaru« (1): Bo iárzmo ciężaru iego [*iugum oneris eius*]/ y łalkę rąmieniá iego/ łalkę ktorą go bijął złamałeś *BudBib* Is 9/4.

4. *Powinność, obowiązek, zobowiązanie; podatek, danina; servitus Cn* (25) : Włzytki kościoły od ciężarów połpolitych woiennych y podatkowych wyzwolił *SkarŻyw* 357, 482; *NiemObr* 172; *ZawJeft* 39; Pan Wda Lubelski milczy oswey drodze, a Pan Podskarbi obciąžony inszemi ciężarami, nie myśli o iego wyprawie. *ActReg* 128, 10, 129, 135; *LatHar* +8v; ten ciężar z nich znośiémy/ y iuž od tego czáfu Perełudy żadné bráné/ y wyciągáné v nich nie máią byđż *SarnStat* 960; *VotSzl* D2; á łami łobie folgować w poborách y innych ciężarách chcemy. *SkarKazSej* 669b, 692a.

ciężar czego (3): Ciężaru łtąrego zakonu rozumiey *WujJud* 206; *StryjWjaz* C2; *SkarŻyw* 411.

W charakterystycznych połączeniach: ciężar złożyć, znosić (znieść) (2).

Zwroty: »ciężar nosić (a. nieść)« (3): Teraz v nas śłáchecki łtan włzytek ciężar bronienia Rzeczypołpolitey ná łobie nośi [*totum onus sustinet*]. *ModrzBaz* 110v; *SkarŻyw* 3; *KochPieś* 52.

»ciężar(y) wkłádać (a. kłáść), okłádający« = *imponere onerem Modrz, Vulg* [*szyk zmienny*] (5 : 1): Ciężaru iákiego Apoštołowie ná kościoł niewkłáдали. *WujJud* L18, 206 *marg*; *WujJudConf* 205v; *ModrzBaz* 47v; *CzechEp* 164; *WujNT Act* 15/28.

*** *Bez wystarczającego kontekstu* (2) : *Gravitas – Cieżar. Calep* 464b, 669b.

[*Wyraz pojawia się w połowie XVI w.*].

Synonimy: 1. *brzemie, burda, ładunek, łłumok*; 4. *obowiązek, powinność, podatek*.

Cf **CIAŻA, CIEŻKOŚĆ**

AL